

ФУНКЦЫІ ПІВА І МЁДУ Ў ІРЛАНДСКІХ І ВАЛІЙСКІХ СЯРЭДНЯВЕЧНЫХ МІФАЛАГІЧНЫХ ТЭКСТАХ

Мёд, як адзін з найбольш архаічных харчовых прадуктаў, мае сакральнае значэнне ў шматлікіх культурах. У грэцкай міфалогіі бог Дыяніс мог прымусіць біць з-пад зямлі мядовыя фантаны; адным з атрыбутаў «залатога стагоддзя» быў мёд, які сам па сабе сачыўся з дрэў; пры пахаванні ў магілу клалі мядовую ляпёшку для замагільнага пса Кербера. Мёд з’яўляўся атрыбутам аднога з галоўных багоў індыйскай міфалогіі Мітры. Асаблівую ролю адыгрываў мёд у скандынаўскай міфалогіі: тут само сусветнае дрэва Іггдрасіль сачыцца мёдам; мядовая крыніца велікана Міміра б’е ля яго карней; малако казы Хэйдрун, змешанае з мёдам, п’юць загінуўшыя героі ў палацах Вальхалы; зрэшты, адным з галоўных подзвігаў вярхоўнага бога Одзіна была здабыча мёду паэзіі, з-за чаго ён нават ахвяраваў сваё вока. Сакральнае значэнне мае мёд і ў беларускай міфалогіі. Ён адначасова з’вязаны як са святамі «жыцця», напрыклад Вяселлем, так і з пахавальнымі абрадамі [1, 322].

Піва, як адзін з самых першых алкагольных напояў, адыгрывала важную ролю у жыцці інда-еўрапейскіх народаў, выяўляючы сувязь з іншасветам. Так, напрыклад, фінскі герой Леммінкяйнен, трапіўшы ў іншасветную краіну (Пяйвела), быў пачаставаны півам са змеямі і чарвякамі, што сталася прычынай яго смерці. Асірыс – егіпецкі бог, які вечна гіне і адраджаецца – у якасці культурнага героя міфаў навучыў людзей вырабляць піва. Адным з подзвігаў бога-грамавіка Тора са скандынаўскай міфалогіі была здабыча катла для варкі піва, які ён адабраў у марскога велікана Хюміра. Іншым, яшчэ больш паказальным прыкладам важнасці піва ў скандынаўскай міфалогіі з’яўляецца Брагі – бог паэзіі, які звязваецца з самім Одзінам (ён называецца «сынам Одзіна»). Брагі, дарэчы, быў мужам Іддун – захавальніцы чароўных залатых маладзільных яблык, дзякуючы якім багі заставаліся вечна маладымі. У беларускай міфалогіі піва таксама мае шырокае рытуальнае прызначэнне і «ў вясельнай, ... і ў пахавальнай і памінальнай абраднасці» [1, 380].

Наша задача ў дадзеным артыкуле – падцвердзіць сакральнасць піва і мёду і вызначыць іх найбольш агульныя функцыі ў кантэксце ірландскай і валійскай міфалагічных сістэм, што будзе зроблена дзякуючы звароту да некаторых з тэкстаў, якія іх рэпрэзентуюць. Так, сярод найбольш паказальных прыкладаў прысутнасці піва і мёду ў ірландскіх творах могуць быць згаданы наступныя:

– піўная бачурка з сагі [*1] «Хвароба Кухуліна» (ірл. *Serglige Con Culainn*), прадстаўленая ў «Кнізе Дун Каў» (ірл. *Lebor na hUidre*) – манускрыпце пачатку XII ст. Так, у тэксце кажацца наступнае: *«Ёсць там бачурка з веселячым півам // Для жыхароў гэтай хаты. // Колькі б яго ні пілі, не сканчваецца, // Не змяняецца – вечна поўная яна»* [2, 644];

– пры апісанні сіда Аэнгуса (ірл. Óengus) [*2] – ірландскага бога маладосці – сярод яго багаццяў фігуруе «...бясконцы запас эля» [16];

– у сазе пра плаванне Майль-Дуіна [*3]: на выспе з 4-ма агароджамі (з золата, срэбра, медзі і шкла) герояў пачаставалі своеасаблівым хмяльным напоем, аб’ём якога пераўзыходзіў памеры збана, у якім ён захоўваўся. Так, у тэксце апавядаецца, што героі «... падзялілі паміж сабой напой, што быў пададзены ім у маленькім збане, і яго з лішкам ханіла на ўсіх, так што яны захмялелі і праспалі тры дні і тры ночы» [6, 703];

– у аповесці «Заляцанне да Этайн» (ірл. Tochmarc Étaín) з «Жоўтай кнігі Лекана» (ірл. Leabhar Buidhe Lecain) – манускрыпту прыкладна 2-й паловы XV ст. – Мідзір (ірл. Midir), адзін з багоў плямён багіні Дану [*4]. Пры апісванні абсталявання свайго дома, асаблівую ўвагу надае слаўнаму элю. Так, звяртаючыся да прыгажуні Этайн, ён кажа: «О, [спадарыня] Знаходка, ці пойдзеш ты са мной // У краіну, дзе пануе гармонія, // Дзе валасы падобныя на карону колеру прымулы, // І дзе цела гладкае і белае як снег. // ... І хаця ты думаеш пра тое, каб абраць эль выспы Фэйл, // больш ап’яняючы ёсць эль краіны Мар [краіны Мідзіра]» [17];

– у аповесці «Другая бойка Мага Турэда» (ірл. Cath Maige (Muighe, Muige, Magh) Tuired) з манускрыпту Брытанскай бібліятэкі Гарлеян MS 5280 (прыкладна XV ст.), у якой апісваецца змаганне плямёнаў Дану з фаморамі [*5], пры тлумачэнні, чаму усе прыгожыя рэчы параўноўваюцца з прыгажосцю Эохі Брэса (ірл. Eocha Bres), эль уключаецца ў спіс самых прэўкрасных рэчаў Ірландыі: «...кожная прыгожая рэч, якую можна пабачыць у Ірландыі, ці гэта раўніна, альбо крэпасць, альбо эль, альбо факел, альбо жанчына, альбо мужчына, альбо семя, будзе параўноўвацца з гэтым хлопчыкам» [13];

– піва і мёд, як сакраментальныя рэчы, узгадваюцца таксама ў аповесці «Заснаванне сядзібы Тара» (ірл. Suidigud Tellaich Temra), якую можна знайсці ў «Жоўтай кнізе Лекана». Фінтан (ірл. Fintan, праўнук Ноя па тэксце) падзяляе ўсю тэрыторыю выспы на 5 частак, у залежнасці ад таго, чым яны вызначаюцца. Так, эль з’яўляецца атрыбутам сярэдняй часткі, якая, дарэчы, асацыіруецца з каралеўскай уладай: «... яе мёд, яе шчодрасць, яе эль, яе гонар, яе вялікая вядомасць, яе дабрабыт – з сярэдняй часткі» [14].

Што тычыцца прысутнасці піва і мёду ў валійскіх сярэднявечных тэкстах, то ў іх яны сустракаюцца вельмі часта. У асноўным яны паўстаюць у сваім побытавым значэнні як адпаведныя напоі, пачастунак і неад’емная частка банкету. Тым не менш, іх сакральны характар і сувязь з іншасветнай традыцыяй таксама відавочныя, што магчыма пабачыць на наступных прыкладах:

– у аповесці «Ллуд ды Ллевеліс» (валійск. Lludd a Llefelys), якая сустракаецца ў двух манускрыптах [*6] валійскай сярэднявечнай літаратуры і традыцыйна ўключаецца ў «Мабіногіан» [*7] (валійск. Mabinogion), з дапамогай мёду легендарны правіцель Брытаніі Ллуд, дзякуючы парадам свайго брата, вызваляе выспу ад драконаў: «... загадай змясціць у гэтай яме бочку, поўную самым лепшым мёдам ... калі яны [драконы] стомяцца ад

сваёй жорсцкай і жудаснай бойкі, яны ... вып'юць увесь мёд, і пасля гэтага яны заснуць» [8, 77–78];

– у іншай паэме з «Кнігі Таліесіна» – «Усхваленне Тэнбі» (валійск. Etmic Dinbych), пры апісанні Тэнбі – марскога гораду Дыфед, якім на працягу некалькіх стагоддзяў кіравалі ірландцы і які з-за гэтага і сваёй лакалізацыі набыў рысы іншасвету, піва і мёд фігуруюць у якасці адных з яго атрыбутаў. Так, мёд узгадваецца ў дачыненні да бардаў, якімі слаўная гэтая мясціна: *«Звычайным ёсць шум бардаў па-над кубкамі мёду»* [11]. Што тычыцца непасрэдна піва, то яно ў гэтым творы набывае рысы чароўнага напою: *«З-за піва я буду абцяжараны урокамі ўспамінаў»* [11];

– увогуле, мёд і піва (эль) сустракаюцца ў паэмах «Кнігі Таліесіна» вельмі часта (у 17 з 57 паэм манускрыпта). Акрамя гэтых частых узгадак, «Кніга змяшчае ў сабе дзве паэмы, прысвечаныя непасрэдна мёду і піву (элю): «Спеў мёду» (валійск. Canu y Med) і «Спеў элю» (валійск. Canu y Cwrf). У першай паэме мёд набывае сімвалічнае значэнне і асэнсоўваецца не толькі як прадукт жыццядзейнасці пчол і напоў, які з яго атрымліваецца, але і як субстрат ўсяго добрага на зямлі: *«Хай Майлгун з высны Мона адчуе на сабе ўплыў мёда, і хай уплывае на нас, // З рагоў пеннага мёду, поўных самым якасным чыстым напоём, // Які пчолы збіраюць і не атрымліваюць ад яго асалоду. // Пенны перагнаны мёд, ён цэніцца паўсюль»* [16].

Другая паэма падае яшчэ больш узвышаны вобраз хмяльнага напою, блізкі да паўночнага прачытання піва як субстрата паэзіі: *«І атрымаецца элексір спева, // Хай яго дастануць з клеткі, // Хай яго прынясуць каралям // Падчас раскошных святкаванняў»* [15].

Тым не менш, піва і мёд незаўсёды маюць выключна пазітыўную канатацыю. У цэлым шэрагу паэтычных твораў (у тым ліку і з «Кнігі Таліесіна») алкагольныя напоі ацэньваюцца калі не негатыўна, то з асцярогай. Так, у паэме «Гададзін» (валійск. Y Gododdin), прыпісваемай легендарнаму валійскаму барду Анайрыну (валійск. Aneurin) [*8], якая ў рукапісным выглядзе ўтрымліваецца ў манускрыпце «Кніга Анайрына» (валійск. Llyfr Aneurin, 2-я палова XIII ст.), неаднаразова гаворыцца пра тое, як ваяры пілі мёд перад бойкай, што стала прычынай іх смерці: *«Яшчэ да таго, як пачалася бойка на дзідах, яго кроў пацякла на зямлю // Гэта была цана мёду ў зале, сярод натоўпу»; «Свежы мёд быў іх банкетам, і таксама іх атрутай»; «Іх жыццё сталася цаной іх банкету з мёдам»* і інш. [10].

Падобнае прачытанне мы сустракаем і ў паэме «Вялікае прароцтва Брытаніі» (валійск. Armes Prydein Vawr) з «Кнігі Таліесіна». Тут п'янства, якое пералічваецца сярод розных бед, з якімі сутыкнецца Брытанія, адваргаецца праз прынцыповае адмаўленне ад выкарыстання алкаголю перад бойкай: *«Мёд не будзе ап'яняць нас, // [змагацца пойдзем] без уплаты лёсам, што мы маем»* [12].

Такім чынам, разгледжаныя прыклады хаця і не вызначаюцца патрэбнай шырынёй ахопу, тым не менш дазваляюць вызначыць асноўныя функцыі такіх алкагольных напояў, як піва і мёд, у ірланда-валійскай міфалагічнай традыцыі:

1) адны з атрыбутаў іншасвету, сімвал вечнага дабрабыту і вяселля. Часта сасуд з іншаземным мёдам ці півам характарызуецца як невычарпальны;

2) адны з атрыбутаў пэўнай мясціны (краіны), якія могуць асацыіравацца як з прыгажосцю, так і ўвогуле з пазітыўнымі рэчамі рознага кшталту;

3) стравы, якія асацыіруюцца з паэзіяй, мудрасцю, варажбой, неад’емныя атрыбуты бардаўства, падарункі друідаў;

4) прычыны недарэчных і трагічных учынкаў (негатыўная канатацыя).

ЗАЎВАГІ

*1. Тэрмін «сага» выкарыстоўваецца ў дадзеным артыкуле пад уплывам крыніцы тэкстаў. Як слушна адзначае А. Смірноў, выкарыстанне дадзенага тэрміну выклікана тым, што скандынаўская сага з’яўляецца найбольш блізкім па сэнсу жанрам да падобных ірландскіх твораў, якія «самі ірландцы называюць «аповесцямі» (scéla)» [7, 549]. На працягу артыкула мы будзем карыстацца абодвума тэрмінамі.

*2. Таго, які ён адабраў у свайго бацькі – бога Дагды (ірл. Dagda). гэтая гісторыя апісаная ў апавяданні «Захоп Сіда» (ірл. De Gabáil in t-Sída) з «Лейнстерскай кнігі» (ірл. Leabar na Nûachongbála, 2-я п. XII ст.).

*3. «Плаванне Майль-Дуіна» (ірл. Immram Curaig Mail Dûin) – аповесць з манускрыпту «Кніга Дун Каў».

*4. Сідхі (сіды) – першасна месцы, якія былі дадзеныя тым ірландскім багам, якія пажадалі застацца на выспе, а не адплыць з яе пасля таго, як багі прайгралі героям. Пазней гэта слова пачало ўжывацца і для азначэння саміх іх насельнікаў, таму зараз, сіды – гэта «... чароўныя, істоты, што жывуць пад зямлёй, ва ўзгорках, у пячорах...» [5, 232].

*5. «Ніжнія дэмань» – у ірландскай міфалогіі, дэманічныя істоты, змагары супраць плямён багіні Дану [(ірл. Tuatha Dé Danann), «плямёны багоў, якія прыбылі ў Ірландыю і перамаглі аўтахтонаў-фамораў»] [5, 239]. Фаморы мелі зааморфныя рысы хтанічных пачвар і ўяўлялі сабой напалову людзей – напалову пачварын. Сама назва – «фаморы» – «... перакладаецца як «марскія пачварыны» альбо «падводныя дэмань», таму што іх радзіма, згодна паданням, знаходзілася на марскім дне» [3, 619].

*6. «Белая кніга Рыдэрха» (валійск. Llyfr Gwyn Rhydderch, прыкладна 1300-1325 гг.) і «Чырвоная кніга Хергеста» (валійск. Llyfr Coch Hergest, прыкладна 1375-1425 гг.).

*7. «Мабіногіан» – збор валійскіх паданняў, які традыцыйна складаецца з 4-х аповесцяў пра багоў валійскай міфалогіі, 4-х аповесцяў легендарнай гісторыі, 3-х рыцарскіх раманаў і зводу паэзіі, прыпісваемай Таліесіну. Час стварэння твораў і іх бытавання ў вуснай традыцыі ёсць вельмі розным (ад дасаксонскіх часоў і да XI-XII ст.). Да нас тэксты, уключаемыя ў «Мабіногіан», дайшлі ў 2-х манускрыптах, згаданых у зноскы вышэй.

*8. Прыкладны гады жыцця Анайрына вельмі ўмоўныя – паміж другой паловай VI і VIII ст. Дадзены тэкст уваходзіць у т.з. «Кнігу Анайрына» (валійск. *Llyfr Aneirin*), датай напісання якой традыцыйна лічыцца VI ст. Тым не менш, у якасці запісанага тэксту яна дайшла да нас у выглядзе мунускрыпту XIII ст. Датай жа запісу лічыцца сярэдзіна IX–X ст. [9, 122, 231; 4, 131-132, 199].

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўн. / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш. Мн., 2004.
2. Болезнь Кухулина // Исландские саги / сост., вступ. ст. и прим. М. И. Стеблин-Каменский; Ирландский эпос / вступ. ст. и прим. А. А. Смирнов; ред. С. Шлапоберская. М., 1973. С. 633-651.
3. Кельтская мифология: энциклопед. М., 2005.
4. *Комаринец А.* Энциклопедия короля Артура и рыцарей Круглого Стола. М., 2001.
5. Мифология: Энциклопед. справ. / Т. Зарицкая, И. Бойкачова. Мн., 2002.
6. Плавание Майль-Дуйна // Исландские саги. Ирландский эпос / сост., вступ. ст. и прим. М. И. Стеблин-Каменский и А. А. Смирнов; ред. С. Шлапоберская. М., 1973.
7. *Смирнов А.* Древнеирландский эпос // Исландские саги. Ирландский эпос / сост., вступ. ст. и прим. М. И. Стеблин-Каменский и А. А. Смирнов; ред. С. Шлапоберская. М., 1973. С. 547–564.
8. *Llud and Llefelys // The Mabinogion.* – London-Vermont: The Everyman Library, 2002. – P. 75–79.
10. *Morris J.* The Age of Arthur. A History of the British Isles from 350 to 650. – New York, 1973.
9. The Gododdin / Celtic Literature Collective – Welsh Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.maryjones.us/ctexts/a01a.html>. Дата доступу: 30.02.2007.
10. The Praise of Tenby / Celtic Literature Collective – Welsh Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.maryjones.us/ctexts/t21.html>. Дата доступу: 30.02.2007.
11. The Prophecy of Prydein the Great / Celtic Literature Collective – Welsh Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.maryjones.us/ctexts/t06.html>. Дата доступу: 30.02.2007.
12. The Second Battle of Moytura / CELT – Corpus of Electronic Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.ucc.ie/celt/published/T300011.html>. Дата доступу: 30.02.2007.
13. The Settling of the Manor of Tara / Celtic Literature Collective – Irish Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.maryjones.us/ctexts/tara.html>. Дата доступу: 30.02.2007.

14. The Song to Ale / Celtic Literature Collective – Welsh Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.maryjones.us/ctexts/t20.html>. Дата доступу: 30.02.2007.

15. The Song to Mead / Celtic Literature Collective – Welsh Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.maryjones.us/ctexts/t19.html>. Дата доступу: 30.02.2007.

16. The Taking of the Síd-Mound / Geocities – Ulster Cycle Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.geocities.com/paris/arc/6084/sid.htm>. Дата доступу: 30.02.2007.

17. The Wooing of Etain / Celtic Literature Collective – Irish Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.maryjones.us/ctexts/etain.html>. Дата доступу: 30.02.2007.